

Sófár

2004.07.22.

עתון של הקהילה היהודית בנירעגיהאזא

Holokauszt emlékműavatás Nyíregyházán

2004. június 06-án Dr. Kiss Gábor a Megyei Közgyűlés alelnökének emlékező beszédét követően városunkban felavattuk az ország első köztéri Holokauszt-emlékművét. Az avatáson a MAZSIHISZ-t Tordai Péter alelnök úr képviselte.

Az emlékező beszédet az alábbiakban teljes terjedelmében közli újságunk.

„Mert imé az Úr kijő helyéről, hogy meglátogassa a föld lakóinak álnokságát, s felmutatja a föld a vért, és el nem fedí megöletteit többé.“

Tisztelt Egybegyűlt Közönség!

A történelem szégyenteljes eseménye, amire most emlékezünk, a zsidóságot sújtó genocidium, a kiirtásukra tett iparszerű kísérlet jöváthetetlen és megbocsájthatatlan vétke minden részeseinek.

A magyar zsidók elpusztítása nemzeti tragédia. A haláltáborokba hurcolt százezrek - kisvárosi kereskedők és parasztok, favágók és faúszatók, bankárok és tisztviselők, gyárosok és mérnökök, orvosok és tanárok, művészek, tudósok és rabbik - mind a magyar polgárosodás munkásai voltak. Elvesztésük pótolhatatlan veszteség.

A magyar zsidók és a velük elhurcolt sok cigányember elpusztítása nemzeti tragédia. Gyógyíthatatlan sebet ütött nemzeti önbecsülésünkön. Hiába az elhallgatás, vagy az áthárítás (németekre, nácikra az Endlösung technikusaíra, vagy a Führerre) minden kísérlete: hazája kítaszította és a német birodalomnak

még romjaiban is megfelelni igyekeztén, készségesen a vágóhidak kapujáig szállította ötszázezer polgárát.

A magyar zsidók elpusztítása nemzeti tragédia. Mert az emberiség feltétlen előírását tömegesen megszegve, vétettünk a keresztény humanizmus szeretet-parancsa ellen. Kevesen voltak közöttünk az együttérzők, még kevesebben a segítő igazak.

Még nem ismételtük el a megkövetés magára oly sokat vártott pápai imáját: „*Káin bélyegét hordozzuk homlokunkon... bocsásd meg nekünk Urunk, azokat a szidalmakat, amelyekkel a zsidó nevet illetük. Bocsáss meg Urunk azért, hogy tégedet az ő testükben másodszer is keresztre feszítettünk, mert nem tudtuk, hogy mit cselekszünk*“. Nem korrigáltuk az imának utolsó szavait. Bizony tudnunk kellett, hogy mit cselekszünk. A kítaszíttóság és szenvedés látán érzett közöny vagy részvétlenség személyes megnyilvánulásaival hozzájárultunk, hogy az erkölcstelenységnek gátja szakadt.

Bizony jó lenne tudatosítanunk magunk-

ban, hogy a Soá apokalipszise nem a magyar csendőrök hajesár káromkodásával, nem a vagonajtók becsapásával, nem a megalázottak és megszomorítottak jajkiáltásával kezdődött, hanem a szavakkal.

Mert minden a szavakkal kezdődik. Képzett elmék választékos szavaival. Aztán egyre hevültebb, igazságra és hazafias érzületre apelláló szónoklataival. Újságcikkekben, könyvekben kifejtett egyirányú gondolatmenetekkel a minden nyomorúságra magyarázatul szolgáló egyetlen okról: a „zsidó plutokrácia“ hatal-

a nyíregyházi Holokauszt-emlékmű

máról, a káros a zsidó befolyásról, a zsidó parazita létről, amely elszívja a nemzeti életerőt. Ezzel kap tápot a leplezetlen szerzésvágy, a felszított primitív gyűlöletérzés és a tette kész agresszió.

A mételyezés álnokul az önfelmentés piruláit is adagolja. Elhitheti, hogy méltán üldözöm, akit gyűlölök, mert gonosz, ártalmas vagy haszontalan. Én, illetve hit- vagy párttársaim a bizonyítékok súlya alatt engedünk indulatainknak. Szabad tehát, sőt kötelesség minden eszközzel fellépni ellenük az emberiség, a nemzet, az egyház, a boldogulásunkat szolgáló egyedül igaz hit, eszme nevében és érdekében. Azt sulykolják a fejünkbe: az eretnekséget nem lehet megsemmisíteni, ha nem irtjuk ki az eretnekeket s velük együtt azokat, akik rejtegetik őket, együtt éreznek velük, védik, akárcsak szánják vagy sajnálják is őket. A gyűlölet-eszmék hirdetőinek első dolga, hogy legyengítsék a lélek immunreakcióit.

Tanúság erre egy 1944. május 22-én Nyíregyházán elhangzott miniszteri beszéd. „A zsidókérdés megoldásánál nem lehet irányadó a gyűlölettől fűtött antiszemitizmus, hanem egyedül és kizárólag a szeretettől áthatott fajvédelem. Senki sem akarja a zsidóságot a világból kiirtani, csak fajtánkat szeretnék megmenteni káros befolyása alól... senkinek sem lehet célja, hogy népünk részvétét és szánalmát ébressze a zsidóság iránt.”

Cinizmus és álszentség fonódik egybe a hírhedt Endre László nyilatkozataiban is: „Olyan intézkedése-

ket fogantatosítottunk, amelyek mindig emberséges eszközökkel és az erkölcsi tényezőknek figyelemben tartásával történtek.” Míg nem tekintheti elég bátorítónak a körülményeket, a gyűlöletbeszéd álcázza magát: vannak zsidó barátaim - gyakori felütése ma is az antiszemita érvelésnek.

Tisztelt Emlékező Közönség!

Nem azért adózunk az elpusztított és meggyalázott zsidó és cigány honfitársaink emlékének, hogy osztozzunk elődeink felelősségében. Nem is felszínes büntudat űzött ide, hogy látványosan megszagassuk ruháinkat. Minden nemzedék - különböző módon és mértékig, - saját viszonyainak alakításában, személyes tetteiben hordozza a történelmi felelősség súlyát.

Itt vagyunk, mert még nem jutottunk túl azon az erkölcsi állapoton, amely a Holocaustot lehetségesé tette.

Itt vagyunk, mert nálunk és sok más helyen a világnak faji, vallási, etnikai, nemzetiségi és politikai gyűlölködés tarlótüzei lobbannak fel ma is.

Itt vagyunk, mert a „soha többé” nemcsak a holocaustra érvényes axiomája megingott, és beköltözött mindennapjainkba az erőszaktól való félelem.

Itt vagyunk, mert a hosszú időn át lappangó elfojtott antiszemitizmus napjainkban felszínre tört, és sokan szítják parazsát. Nem észrevenni ezt, s a vele rokon nemzetközi terrorizmus ártatlanokat és bűnteleneket is

fenyegető elszabadulását, súlyos mulasztást és felelőtlenséget jelentene.

Itt vagyunk, mert a világ történéseinek figyelmeztető jelei ránk kényszerítik az emlékezést és a tiltakozás parancsát.

Tisztelt Emlékező Közönség!

Itt vagyunk, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Önkormányzatának határozata alapján - Nyíregyháza város közreműködésével - mementóul emlékművet avassunk. Bizonyosságként elszántságunknak. Megnyilvánítjuk, hogy nem engedünk a lélekmérgező eszméknek, a megosztásnak és gyűlölségeknek.

Itt vagyunk, mert a dokumentumokból tudjuk, hogy a nyíregyházi gettó kiürítése utáni vasárnapon a város polgármestere a főtéren így köszöntötte a gyülekező embereket: „Hála istennek! Ez az első vasárnap, midőn városunkban zsidómentesen tarthatuk istentiszteletünket.”

Itt vagyunk, mert mi Erdőhegyi főispán gesztusát tekintjük példa erejűnek, aki inkább lemondott magas tisztéről, de nem volt hajlandó irányítani az intézményesített tömeggyilkosság megyei előkészítését.

Itt vagyunk, hogy őrizzük az emberi együvé tartozás és kölcsönös megbecsülés eszményét, a lélek erejét.

Tisztelt Emlékező Közönség!

A chiliasztikus eszme, a bűneitől megváltható, javítható és javuló világ fogalma bibliai eredetű gondolat.

Itt vagyunk, mert hiszünk ebben.

Itt vagyunk, mert érvényesnek tartjuk az intést: „Ha azt mondja valaki, hogy szeretem az Istent és gyűlöli a maga atyjafiát, hazug az, mert aki nem szereti a maga atyjafiát akit lát, hogyan szeretheti az Istent, akit nem lát.” „A szeretetben nincsen félelem, a szeretet kiűzi a félelmet, mert a félelem gyötrellemmel jár, aki pedig fél, nem lett teljessé a szeretetben...”

Emlékezzünk tehát barátaim - és győzzük le a félelmeinket.

2004. június 28-án a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség és a Wesley János Lelkészképző Főiskola állított emléktáblát a Holocaustot nyíregyházi áldozatainak emlékére a vasútállomásnál. A megemlékezés egy országos kezdeményezés része.

Séta a múltban

Köztudott, hogy 1944-ig nagy lélekszámú és a város életében meghatározó szerepet játszó zsidó közösség élt Nyíregyházán.

Sellei (Leichtmann) László Stockholmban élő volt nyíregyházi lakos segítségével lapunk visszatekint a zsidóknak a kereskedelmi, majd a sport és kultúra területén az 1920-40-es évek között betöltött szerepére.

Kezdjük a sétát a Zrínyi Ilona utcában, ahol a Katolikus Bérpalotában volt a „Lichtenberg sarok“, a város legnagyobb cipőboltja. Néhány házzal arrébb működött Sándor Rezső óra és ékszerüzlete, nem messze tőle a Magyar Általános Takarékpénztár, melynek hosszú évekig Geiger Béla volt az igazgatója, aki aktív korában az Izraelita Elemi Iskola iskolaszékének volt az elnöke. A Takarékpénztár közelében működött a Pollak drogéria és a város egyik igen exkluzív üzlete, melynek tulajdonosa Faragó Pál volt. Ebben az üzletben az árak és a minőség vetekedett a Váci utcával, nem véletlen, hogy a jómódú városi polgárok onnan öltözködtek. Egyes kirakatrendezője - Leichtman Imre - révén hagyományosan megnyerték az októberenkénti kirakatrendezői versenyt. Ezt az üzletet követte a Darvas-féle tankönyv és írószer kereskedelmi bolt, tulajdonosa régi „Kossuthos“ diák volt.

Az utca másik oldalán a Kossuth tér közelében működött a Székely-Győri-Morvai féle konfekció üzlet nyíregyházi fiókja. Mellette elegáns könyvesboltot vezetett fiaival és néhány segéddel Szántó Ernő. Szomszédságában volt a Szabolcsi Takarékpénztár, vezérigazgatója az a Fischbein Sándor volt, aki 1944-ben feloszlanni volt kénytelen a dr. Bernstein Béla tudós főrabbi vezette

Status-quo Ante hitközséget.

Kissé lejjebb a 30-as években nyílt meg a „Selyemház“, melyet egy volt „Ungár segéd“ nyitott meg a tőkés Weisz Ferencel. Az üzlet igen rövid idő alatt a neves Ungár cég komoly konkurenciájává nőtte ki magát. Sétáljunk vissza a Városházához, ahol a Stern Sándor divatáru, mellette Feuer Miksa női fehérnemű, csipke, rövidárú üzlete, az árkádok után özvegy Fürediné szerény úridivat boltja működött. Tovább haladva a Dicker könyv és papírkereskedés, Kohn Ignác divatárú, közelében pedig Römer Ignác menő divatárú üzlet-házát láthattuk. Römer túlélte a vész-korszakot, sírja a nyíregyházi temetőben található.

Ebben az épületkomplexumban működött a híres „Kereskedők és Gazdák Köre“ - a zsidó kaszinó. Sok-sok neves művészt, írókat hívtak meg, olykor Dr. Kállay Miklós főispánként gyakran megfordult ott, hogy gyerekkori barátjával Engel Samuval néhány szót váltson. A kaszinó büfése Kéri Klein Pali volt, a házában lakó Klein vendéglős fia.

Átsétálva a Takarékpálotá oldalába Kreisler Simon forgalmas textilüzlete mellett Deutsch Samu fűszer és déli-gyümölcs üzletet vezetett, aki vallásos ortodox zsidó volt, mellel a Shell cég helyi képviselője. (A városban akkortájt csak egy benzinkút üzemelt). A mellette működő Kálmán Péter - féle üveg és porcelánke-

reskedést elhagyva következtek a fűszer és gyarmatárú kereskedők: Goldmann - Schwartzkopf, Rosenthal Gyula, Schwartz József (kikiriki bácsi), a Jókai - körte utcák sarkán Silberstein Ignác aki a Kereskedő Gazdák Körének - a kaftános körnek - az utolsó tagja volt.

A Bessenyei téren működött Brüll Zsigmond festékes, kinek ügyvédbojtár fiát a zsidó polgárság nagyon nem kedvelte nyíltan hangoztatott szocdem nézetei miatt.

A téren Simkovics Ferenc hentes és mészáros üzletét láthattuk. Nevére még a maiak közül is sokan

emlékezhetnek. Mellette üzemelt Róth József vendéglője, a Kossuth utca sarkán pedig a Böhm-féle festéküzlet, mely a budapesti Krajer és fia lakkgyár termékeit árulta.

A Korona kávéház épületében volt a Guttmann lányok - hadiárvák - népszerű trafikja, a NYTVE szurkolók törzshelye. Testvérük,

Dr. Guttmann - Major József - az egyesület agilis titkára volt, amíg lehetett. A város és talán a megye legnagyobb, legegánsabb méterárú, divat és rövidárú, butorszövet, eredeti perzsa és magyar szőnyegek áruháza a Kossuth - Luther utca sarkán a híres Ungár ház volt, nagy választékkal, udvarias kiszolgálással. A Kiskorona épületében állt a neves Lányi patika, mellette a Hartmann

Sellei László a közelmúltban ismét meglátogatta Hitközségünket, és ez alkalomból 15.000 Ft adománnyal támogatt bennünket felesége, Sellei Edit, rokonai Lichtmann Ilona, Klein Emil és családjá emlékére.

bőrkereskedés. Kissé távolabb működött Reinitz Gyula tankönyv és írószer üzlete, aki diákvevői szíves kiszolgálója volt. A Vay Ádám utcában Wirschafter Ottó a „vaskancellár“ vaskereskedését találhattuk. A tulajdonos „kissé fennhordta az orrát“. Őt követte Schwarzer Nándor bőrkereskedése, a Moskovits- féle mezőgazdasági géplerakat, szemben vele megye lelegegásabb Glück-féle bútörüzlete, melynek Budapesten a Teréz köruton fióközlete volt. Udvarukban üzemelt Weisz bácsi pehelypaplan műhelye.

A Kossuth u. - Selyem u. sarkán működött a Breiner - Kis bőrös, két házzal arrébb a dúsgazdag szatmári chaszid családból származó Freund textil nagykereskedő, kinek három leányát az angolkisasszonyok apácai tanították. A környéken volt a Leftkovits butoros üzlete is.

A Bethlen utcában voltak a vármegye két legnagyobb terményexportőreinek: Weisstock Samu és Testvére, illetve Kende Andrásnak az irodái. Az utóbbi a NYEKISE igen bőkezű mecénása volt.

Végül vegyük sorra a városban akkortájt működött zsidó pékségeket.

A legnagyobb az Epreskert u. sarkán a Hartmann- pékség volt. Tulajdonosát Hartmann Ferencet az üldöztetés alatt a városban az Abbázia Kávéház tulajdonosa bujtatta és mentette meg. Ő lett a vészorkoszak utáni hitközség első vezetője, mely tisztséget súlyos betegen amputált lábbal is vállalta.

A Deák Ferenc utcában volt a Teitelbaum pékség, a Szarvas utcában a templommal szemben a Fischer-pékség, a Vay Ádám utcában működött a Weiszhaus, a Kossuth - Dob utcák sarkán Róth pékség, végül a Bujtoson a Hunyadi utcában állt az ortodox kóser Burger pékség.

A sétát folytatjuk. Legközelebbi számunkban a város zsidóságának a városi sport és kultúra terültén játszott szerepét tekintjük át.

lejegyezte: Kertész Gábor

Reviczky Imrére emlékeztek Nyíregyházán

A Holokauszt 60. évfordulója alkalmából a Nyíri Honvéd Egyesület, a megyei és a városi önkormányzat, valamint a Bajtársi Egyesületek Szövetsége a Holokauszt - Reviczky Program keretében két rendezvényt szervezett.

Május 20-án bensőséges ünnepségen került sor a Vészkorszakban több ezer zsidó munkaszolgálatos és más üdözötték életét megmentő - Nyíregyházán éveken át szolgálatot teljesítő - Reviczky Imre vezérőrnagy emléktáblájának koszorúzására. A megható eseményen megjelentek e - Jad Vásem Intézet által igaz ember címmel kitüntetett - hős katonának a lerszármazottjai. Az emlékezés virágait az állami és civil szervezetek mellett a megmentett ezrek nevében a nyíregyházi Izraelita Hitközség képviselői helyezték el.

A másik rendezvény a Holokauszt - Reviczky című tényfeltáró - emlékező konferencia volt. Ennek keretében a megye akkori történéseiről és Reviczky vezérőrnagy embermentő tevékenységéről hat történész tartott előadást. A konferenciát követően mutatták be a Soával kapcsolatos Tanú vagyok című, valamint a Zsidóság Kisvárdán című - most megjelent - könyveket.

Kovács László

Koncert egy gondozott zsinagógában

2004. július 13-án rendkívüli kulturális esemény színtere volt Zsinagógánk: Varnusz Xavér orgonakonzertjét csodálhatta több mint 1200 zenerajongó.

Ez alkalmából Hitközségünk vezetősége köszönetét fejezi ki a Sipos családnak: Siposné Weisz Juditnak és Sipos Pálnak, akik már nem először önzetlenül támogatták hitközségünket, a koncertre érkezőket példás rend és tisztaság fogadta a zsinagógában.

Köszönjük!!!

Tisebavi imarend:

Minchá, mááriv: július 26. hétfő, 18:00

Sáchrit: július 27. kedd, 8:30

A simapusztai gyűjtőtáborban

Kovács László, Tanú vagyok című könyve részleteinek folytatása

Simapusztán nekünk a tanya keleti legszélén levő dohánypajtába kellett bevonulni. A pajta egyik bejárata a csendőrlánc felé, a másik a majorság közepe felé nézett. Mellettünk és előttünk további gazdasági épületek: pajták, csűrök, istállók. Lassan ezek mind-mind megteltek.

Mi - a négy anya és a gyerekek - a pajta őrlánc felőli bejárata mellett telepedtünk le, itt volt egy kevés törött alomszalma. A pajták közepén hosszában néhány dohánycsomóasztal és lóca, (melyekre talán 20-30 ember tudott egyszerre leülni). Ez volt a pajták összes bútorzata. Pali kezdeményezésére addig jártunk a majorságban, míg négy sámlira való fahulladékot sikerült összegyűjteni.

Szegényes batyuink elhelyezése és "körletünk" kialakítása után sípszóval terelték össze a tábor lakóit a tanya közepére. Egy, általunk addig ismeretlen, több csendőr társaságban lévő zsidó férfi tartott eligazítást. Ezek szerint további intézkedésig (ne kérdezzük, mert ő sem tudja meddig) ez lesz a lakóhelyünk. A konyháról igyekeznek majd naponta egyszeri étkezést biztosítani, ha lesz elegendő nyersanyag úgy kétszer is. Víz a táborban kevés van, azért mindenki takarékosan bánjon vele. WC nincs, latrina van (ezt a szót sokakkal együtt ekkor hallottam első ízben). Levelezés nincs. A lakhelyeken dohányozni, gyufát gyújtani tilos, ezt az őrség köteles akár fegyverhasználattal is meggátolni, megszakítani! Mindenki igyekezzen magának valami elfoglaltságot keresni, találni!

Anyu ismét kialakította a városban már bevált szükségűtzhelyt. A kis tűzhelyen készített lángosnak hatalmas sikere, és maradandó emléke lett. A zsidóság történelmét nálunk, gyermekeknél jobban ismerő Lili és

Magda anya párhuzamot vontak az egykori pászka és a mostani krumplilángos készítése és fogyasztása között. Mesélték, hogy - miként az akkoriban - ebben sincs kovász, és összehasonlították mostani kiszolgáltató helyzetünket az akkori rabszolgásgorssal. A magántűzhelyünk alatt keletkezett hamut anyáink nem engedték szétszórni, a nagyon fogyó szappankészletünk pótlására a hamuból készített lúgot használták.

A nagycsalád hangulata - a többieké is - végig az elviselhető határ alatt volt. Állandó visszatérő téma a tőlünk elszakított családfelek sorsa, saját mostani és jövőbeli (nem sok jóval kecsegtető) kilátásaink voltak. A tábor tisztálkodási lehetőségeivel kapcsolatban Magda anya vetette fel, hogy ha ez így megy tovább, az emberek előbb-utóbb eltetvesednek. Emiatt, valamint az élelem- és a vízhiány hatására betegségek és járványok kitörésének egyre nagyobb a valószínűsége. Ennek megelőzésére született a négy anya döntése: a fiúk haját kopaszra, a lányok és asszonyokét pedig fiús rövidre kell levágni. A döntést tett követte. Anyu hosszú fekete haja és Évi csipőjéig érő copfja nincs többé, nekik is ugyanúgy, mint a többieknek a fültőig ért csak. A lányok után mi következünk. Anyáink másnap reggeltől „agitációs“ útra indultak a tanyán, hogy legalább az ismerős családoknál támogatásra leljenek a hajvágás érdekében. Személyes példájuk sok családnál eredményre vezetett. A rövid haj különösen Magda anyának és Gyöngyinek állt nagyon jól. Gyöngyi volt különben gyermekkorom nagy szerelme.

Nehéz volt a meglévő élelem és a megszerzett fa megtartása, megóvása, ezért azt a fekhelyünkönél, később

a fejünk alatt tartottuk éjjel. Így volt ez szegényes, egyre laposabbá váló batyuinkkal és minden mással, amink még maradt. A gettóból már ismert ügyeleti szolgálat itt is működött. Két-három gyerek és egy anya állandóan benn volt hálólhelyünkön vagy annak közelében.

Évi nővérem a maga 14 évével a lányok közötti legidősebbként „irodalom órákat“ tartott. Petőfi, Arany stb. verseket elemezett, maga is szavalt társainak, olvastatta őket, nehogy beszűküljön emlékezetük. Munkáját Lili anya irányította, aki maga is részt vett a „foglalkozásokon“. Itt is megalakították a gettóban már néhány napig működtetett tanulócsoporthat. Az ottaniak közül azok a gyerekek, akik Simapusztára kerültek, néhány nap múltán újra mind együtt voltak. Egy-egy nap végeztével este hallottuk, amint Lili anya csendben, sírva meséli aznapi tapasztalatait a másik három anyának. Pali és én (anyai jóváhagyással) munkára jelentkeztünk abban a reményben, hogy többet látunk, hallunk, és valami élelmiszer-kiegészítést is tudunk szerezni. Két alkalommal kaptunk munkát, stráfkocsival utaztunk Nyíregyházára, a Kis téri raktárból élelmiszert vételezni. Kétfős csendőrkíséretünk lóháton jött mellettünk, mögöttünk. A templom udvarán dolgozók hangulata hasonló volt a táborban lévőkéhez. Reményvesztettség, kilátástalanság, senki sem tudta a közeli-távoli jövőt. Lisztért az Erzsébet kórházzal szemben lévő malomba kocsikáztunk át. Itt két középkorú molnár (vagy rakodó) addig mesterkedett a rakodásnál, míg sikerült nekik a csendőroket kijátszva a kocsisülés alatti ládába 4 kenyeret eldugniuk. Az akkor valóban hősiesség tettek

számított! A 4 vekniből 2 lett a miénk, a másik 2 a táborigraktárosé, aki segített a táborban őreinket átjártatni.

A takarodók utáni éjszakák (amelyek világítás híján a valóságban szürkülettől virradatig tartottak,) egyáltalán a nagy tömeg összezártsága miatt szinte elviselhetetlenek voltak. Az egybezárt tömeg összetétele: életkor, egészségi állapot, nem és iskolázottsági szempontból egyaránt igen vegyes volt. Ezt még megfejtette a teljes bizonytalanság. Már a másnapról sem tudtunk semmit. Mindezek és a civilizációs lehetőségek teljes hiánya miatt nem ritkán farkastörvények érvényesültek.

Magda anyának az egészségromlásal kapcsolatos korábbi jóslata bekövetkezett. Az elégtelen táplálkozás, a vitaminok hiánya miatt sokak esetén kelések keletkeztek. A lehetetlen tisztálkodási feltételek következtében megjelent a tömeges együttlét legnagyobb veszedelme, a haj- és a ruhatetű, és ezek egyenes következménye, a kiütéses tífusz. Néhány nap múlva

pedig az első vérhas megbetegedések is. Kihírdették a járványhelyzetet, megszigorították a tábor őrzését. A betegek teljes elkülönítését nem engedték megvalósítani. Épület lett volna e célra, de őrzőinknek így könnyebb volt. Nem gondoltak arra, hogy a tífusz kórokozója nem ismeri az emberek közötti különbségeket, őket is elérheti. Orvos és képzett ápoló-személyzet volt, nagy számban jelentkeztek is. A gyógyítás alapfeltétele a higiénia, a normális táplálkozás és a gyógyszer azonban

hiányzott. A tífuszjárvány kitörése pánikot keltett, mert elterjedt a hír, hogy a járvány miatt kivégeznek mindenkit. A józanabbak abban bíztak, hogy épp emiatt - talán - elkerülhetők a további embertelenségek, netán külföldre szállításunk is.

A gettóban és a gyűjtőtáborokban hunytak el: Balázs Mihály és Mihályné, Bíró Zoltán, Glück Mórné, Grüner Rudolf, Herskovic Géza, Kain Bertalanné, Klein Ignác, Klein Mórné, Klein Sámuel, Lakatos Viktor, Löffler Sándorné, Mandel Sámuel, Molnár Gyula, Dr. Molnár Viktor és Viktorné, Rappel Ferenc, Dr. Schön Viktor, Tauber Bernátné, Weinberger Ida és özv. Weisz Mártonné.

„Ha valakit közülünk meg akartak büntetni, az egész tábort a majorság közepére hajtották..“

A táborban is változatlan aktivitással üzemelt a kialakított valatohelyiség, gettózsargonban a „pénzverde“. A csendőrök naponta rendszeresen rendelték be ide a táborlakókat. Többségük - miként a gettóban is - innen sem tudott saját lábán, csak mások segítségével helyére visszatérni. A pénzverdét megjárt két ismerősünk mondta el,

hogy őket már nem is saját értékeik után vallatták, hanem hogy X vagy Y hová dugta a vagyionát? Vagy megmondja vagy agyonverik. „Tud meg tőle, szedd kis belőle, és mondd el nekünk!“ - szólt az eligazítás. Ha valakit közülünk meg akartak büntetni, az egész tábort a majorság közepére hajtották. A kiszabott büntetést mindenki köteles volt végignézni.

Ahogy teltek a napok, úgy vált egyre jobban szóbeszéddé, hogy valahol a Főkormányzóságban vagy a

Szovjetunió megszállás alatti területén vannak a németeknek - kifejezetten a zsidóság elpusztítására - olyan haláltáborai, ahol mindenkit megölnek Nekem ekkor állt össze a kép. Apunak a keleti fronton látott, hallott és átélt (az itthoniak által akkor még hazugságnak tartott) megpróbáltatásai, valamint Zoli bácsinak Németországban, majd Ausztriában szerzett tapasztalatai most velünk, nálunk ismétlődnek meg.

Simapusztai tartózkodásunk utolsó napjainak egyikén egy csendőrrjárőr - a pajtákat végigjárva - Magda anyát kereste családi nevén. Az idősebb csendőr ráordított, hogy vegyék magukhoz minden holmijukat, mert két kölykével együtt velük kell menniük. Semmi indokolás hova, miért stb. Mi gyerekek elrohantunk Gyöngyit és Gyurit megkeresni, ami elég hamar sikerült is. Mire visszaértünk, akkorra már az egész nagycsalád összejött. Magda anyja megpróbált érdeklődni a csendőr tiszthelyettől, de nem kapott érdemi választ.

Búcsúzásunk örökre maradandó emlék! A majorság közepén, ahová kísértük őket, kétlovas szekér állt. Arra kellett felülniük. Az egyik csendőr a kocsis mellé a bakra ült, a másik lóháton kísérté őket. Alakjuk lassan tűnt el szemünk elől - örökre. A saját pajtánk felé visszautunkban nekem az járt a fejemben, biztosan tudtam (mondta és láttam is), hogy Magda anyának volt azonnal ható mérge arra az esetre, ha a gyermekeket vagy őt valami elviselhetetlen szenvedés vagy közvetlen életveszély fenyegeti. Vajon nem kerül-e, kerít-e most sort erre? Már szabad emberként tudtuk meg, hogy a család pesti rokonsága és keresztény ismerősei jártak közben valahol érdekükben. Simapusztáról Budapestre vitték őket, ahol egy védett házban kaptak helyet. Itt élték megpróbáltatásokkal teli életüket még a nyilas hatalomátvétel után is. December utolsó napjaiban egy részeg nyilas suhancbanda a ház szinte minden lakójával együtt Magda anyát és két

gyermekét is a Duna-partra kíserte... Férje hosszú, nehéz viszontagságok és szenvedések után hazatért ugyan, de szép családjának elvesztését élete végéig nem tudta kiheverni. Belezavarodott.

A Simapusztán maradt nagycsaládkban, ahol eddig volt valami az átlagostól eltérő rend, rendszeresség, összetartás és egyfajta optimizmus, mindez most felborult. Magda anya, Gyöngyi és Gyuri ismeretlen helyre történt váratlan elhurcolása után Lili anya teljesen összeroppant. Az addig jó kedélyű, türelmes, mindig tette kész és (törekeny alkata ellenére) óriási állóképességű asszony szinte búskomorra vált. Nem evett, egy mosolyt sem lehetett látni az arcán. Mindez kihatott gyermekeire, különösen nagy fiára, Palira, aki ezután minden idejét anyja mellett töltötte. A még Simapusztán töltött néhány nap alatt Lili anya szinte csonttá soványodott, alig volt jártányi ereje. Napokkal Magda anyáék elhurcolását követően Lili anya fekete haja megőszült, szürkévé vált. Én csak ekkor tudtam meg Palitól, hogy édesanyja és Magda anya testvérek. Anyjuk korai elvesztése és apjuk második házassága óta szinte Lili anya nevelte fel a nála 8 évvel fiatalabb leánytestvérét, Magda anyát.

Irány Birkenau

A táborbeli utolsó estén észrevettük az őrseg takarodó utáni megerősítést. Az őrök egész éjjel úgy beszélgettek egymással, hogy a pajtákba behallatszott. Mesélték más gyűjtőtáborok kiürítésével kapcsolatos személyes élményeiket, jókat derülve azokon... Az anyák ezt rossz jelként értékelték. Kérésükre előkészültünk a csomagolásra. Még meglévő kis batyuinkat a sötétben is igyekeztünk egymás mellé tenni. Még a pirkadat előtt be is pakoltunk. Mire kivilágosodott, mi már útrakészek voltunk.

Anyáink jól érezték. A gettórendőrök pajtáról pajtára járva rendelték el az ébresztőt új, eddig még nem

hallott utasítással: „Csomagokkal együtt a főtéren azonnal sorakozó!” Most a nyomaték kedvéért csendőr-kíséret jött velük. Jelenlétüket gyorsabb mozgásunk érdekében káromkodásokkal, bot- és puskatusütésekkel tették hangsúlyosabbá. Miután a pajtákat elhagytuk, azokat egy csendőrfalka kutatta át. A kevéske törött alomszalmát hosszú hegyes vaspálcákkal és szuronyaikkal döfködve ellenőrizték: nem búj-t meg ott közülünk valaki. Szerintem nem személyek, hanem értékek után vizslattak.

A főtér felé közeledtünk. A csendőrkordon, mint egy zsilip fokozatosan szűkült úgy, hogy a tér közepén elhelyezett asztalok előtt már csak két, külön libasorban lehetett elhaladni. Az asztaloknál álló csendőrök és néhány polgári ruhás személy mindenkitől elvette - már akinek ekkor még volt - a személyi és egyéb okmányait, fényképeit. Ezeket szemünk láttára tépték szét. A papírfoszlányokat az ott elhelyezett ládába dobták. Az utolsó útjára kivezényelt tömegnek nem az okmányok sorsa, hanem az eddig még megmaradt - és általunk relikviaként féltve őrzött - családi fényképek elvesztése okozta a nagyobb traumát, majd az újabb pánikot. Úgy látszik, mindazt, amit eddig mi csak rosszindulatú ijesztgetésnek, rémhírnek tulajdonítottunk - igaz. Ha már a személyi és egyéb okmányokat, a családi fényképeket is elkobozzák, széttepik előttünk, akkor már csak olyan dolog történhet velünk, amikor az ember személyisége is megszűnik. Mert megszüntetik. Akkor és ott ez volt az én drága okos anyám végkövetkeztetése. E megállapítását a még együttlévő két másik anyának és nekünk, nagyobb gyerekeknek is elmondta. Lili anya már ezt sem értette meg, csak mélabúsan mosolygott, és motyogott.

Most vettem csak észre, hogy sok ismerős a Simapusztán eltöltött 25 nap alatt mennyire lefogyott. Az erőnlét még a nagyobb gyerekek, a

14-18 éves korosztálynál is mennyire meglepően kicsiny. Ami rögtön szembe tűnt, hogy a rövid nadrágos fiúk és a szoknyás lányok meztelen lábai milyen vékonyak, térdeik viszont feltűnően nagyok. Az emberek arca beesett, mozdulataik tétovák. Mintha mindenki évtizedeket öregeedett volna. A tömeg egésze, de különösen a gyermekek szótlanok, teljes apátiában vannak. Amitől sokan tartottak, úgy látszik, az következik ezután.

A főtéren és a majorság előtti úton végig szekérfogatok sora állt. A csendőrök a járóképteleneket ezekre dobatták fel. A többieket négyes sorokba rendezték. Létszámellenőrzés vagy névsorolvasás elmaradt. Dél tájban indították el a vánszorgó tömeget, mert mi akkor már nem gyalogmenet, hanem egy magát vonzó, legyengült és elcsigázott sokaság voltunk. Számomra Simapusztától a nyíregyházi vasútállomás teherrakodó rámpájáig tartó út sokszorosa egy évvel később a Szudéta-vidéken ismétlődött meg. Ez hivatalosan is Todesmarsch (halálmenet) elnevezéssel került Chemnitz megye történelmébe. A különbség csak annyi volt, hogy ez utóbbit SS-ek vezényelték, és a mi ruhánk (szerencsére már csak kb. 3 hétig) csíkos Häftling-ruha volt. Halottainkat ott az árokparton hagytuk, itt a kirendelt szekerek vitték a berakodás helyszínére.

Kísérőink útközben kitombolták rajtunk szadista hajlamaikat. Mintha megőrült volna az egész világ. A fiatal csendőrök minden ok és indok nélkül, szinte őrzöngve vetették magukat ránk. Ordítózás, szitok, ütés, rúgás. Ez volt a több mint 10 km-es út szinte minden gyalogos résztvevőjének útravalója a halálvonatba való beszállás előtt.

A teherrakodó-rámpát és környékét szoros kordon zárta el a külvilágtól. A megalázó jelzők, szidalmak, ütlegek közepette és ellenére is lassan teltek meg a tehervagonok. A szerelvény minden kocsijának kismé-

retű ablakai szöges dróttal voltak ellátva. A mi közelünkben is volt, akit a szekérről félholtan dobtak a vagonba. „Itt nem maradhat!” - szölt a félreérthetetlen parancs. Az elhurcolásunk óta eltelt 5 hét következményeként erőtlenné vált felnőttek, mozogni alig tudó gyerekek koszosan, rongyosan, egymást segítve másztunk fel a vagonokba. A zsúfoltság akkora volt, hogy a tolóajtót csak úgy lehetett a helyére gurítani, ha a már bennlévőket kívülről még ütök, vágják az egyenruhások. A vagonban két vödör és egy kanna volt WC, illetve víztárolás céljaira.

A mi vagonunk - úgy látszik - kivételes, mert míg az előttünk megteltek ajtóit azonnal be is zárták, a miénket csak közvetlenül az indulás előtt. Rájöttünk azért, mert a kocsink végén volt egy magas fékezőfülke. Az oda beosztott csendőrkísérőnk a szerelvény indulásáig jobban érezte magát lent a vagon előtt, mint őrhelyén a magasban. A bevagonírozás este felé fejeződött be. Óreink többször egyeztettek a felírt létszámadatokat. Ezt követően (hangos

röhögések közepette) a lezárt vagonok bedrótozott ablakain keresztül gyömöszölték be az útravaló élelmet. A mi vagonunk - csendőrünknek hála - a nyitott ajtón keresztül kapta meg a kenyereket és egy kis fadoboz marmaládét. A kísérő szöveg: „... az utolsó, jegy nélküli magyar élelem...”

Betolták a mi vagonunk ajtaját is, hallatszott, ahogyan az akasztó a helyére került, majd kattant a lakat. (Volt rá gondjuk!) Egy ideig még beszűrődtek a városzél és a pályaudvar fényei, majd nagyot rándult

szerelvényünk, s egyre gyorsuló kerécsattogással indultunk el az ismeretlenbe. Drága jó apám frontról történt hazajövele után elmondott jóslatai és Zoli bácsinak a német megszálláskor megfogalmazott intelmei igazolódtak be. Sejtették és megmondták, hogy el fognak bennünket hurcolni.

A vonatban anyu levelezőlapot írt meg szüleinek Makóra. Egy állomáson kidobta, hátha egy rendes ember találja meg, és fel is adja azt. Szegény anyu! Honnan is tudhatta volna, hogy nagymamáék ekkor már a makói gettó lakói voltak? A lakonikus utolsó üzenet szövegére életem végéig szó szerint fogok

emlékezni.

„Kedveseink! Évával és Lacival a nyíregyházi vasútállomásra ismeretlen helyre szállítottak bennünket. Miklósról semmit sem tudunk. Isten segítségével talán még találkozunk valaha. Mariska.”

Szerelvényünk gyakran megállt. A vagonok ajtaját nem nyi-

tották ki. A vízfelvételt vagy a WC-vödrök kiürítését nem engedélyezték. Lassan kialakult egyfajta helycsere-rend, ennek tudható be, hogy néhány alkalommal én is a szögesdróttal berácsosított vagonablak közelébe kerültem. Emlékezetem szerint hegyes-völgyes, fenyves erdőkkel borított vidékeken robogtunk, illetve állt meg szerelvényünk. Kis vasúti őrházak és állomások váltották egymást. A felszabadulás után végigutaztam 1944. májusi utunk (feltételezett) menetvonalát: Kassa-Eperjes-Tarnov-Krakkó-Birkenau. A

táj nem tűnt ismerősnek, de az említett fenyőerdős, hegyes terep igen.

Reggel egy nagy pályaudvarra érkeztünk. Odakünn nagy sürgésforgás. Magyar, német szavak hallhatók. Kassán vagyunk. A magyar uniformis mellett német egyenruhás alakok. Egy ismeretlen hang ordít be, hogy két személy kiszállhat a kübli kiürítése és vízvétel miatt. Egyiknek Pali ugrott ki. A kék vizeskanna mellett másik edényt is vitt magával. Édesanyja ápolásához a víz elengedhetetlen. Kétszer fordult. A magyar és a német beszédekből azt vette ki, hogy a szerelvényünket az SS veszi át, tehát Németországba szállítanak bennünket. A német átvevő személyzet ki akarta pakoltatni a vagonokban lévő halottakat, a magyar parancsnok viszont nem. A végén minden maradt a régiben.

Csendőreink kassai búcsúzása jól jellemezte lelkiállapotukat. Megismélték a korábbi, általunk már jól ismert szöveget. Megint kérték tőlünk az eldugott pénzt, ékszereket, értékeket. „Visszasírijátok még az itthoni körülményeket - bűdös zsidók. Ha nem nekünk, magyaroknak adjátok át, amit eldugtatok, a németek erőszakkal veszik majd el.”

A mozdonycsere és tolatómozdony felsatolása után (innen már két gőzös vitt bennünket) vagonajtóink bezárása előtt még láttuk, amint egy SS géppuskás páros felmászott a vagon fékezőfülkéjébe. Füttyjelzés, majd egyre sűrűbb zakatolással robogott velünk tovább a szerelvény. A birkenaui végállomásig még sok helyen vesztegeltünk, de a vagonajtók változatlanul zárva maradtak. Fény csak az ablakokon keresztül jutott be hozzánk. Egyik éjjel nagy világosság és robbanások. Fényszóró-rózás, légvédelmi ágyútűz, bombák becsapódásának vijjogó hangja egyre közelebből. Egy nagyobb pályaudvar jelzőjénél vesztegelő szerelvényünkben ekkor éltem át - igaz, távolról - életem első légitámadását. Sajnos, sín-párunk sértetlen maradt, s mi, a halálnak szántak robogtunk tovább.

Tisebav: emlékezés a szentély pusztulására

A tórai 613 parancsolat nagy része a Szent Sátorhoz, majd később a Slomo király által épített, majd a babiloni fogságból visszatérő zsidók által újraépített Szentélyhez kötődik. A jeruzsálemi zsidó Templom adott helyet többek között a tórai istentiszteletnek, a papi szolgálatnak - benne a bűnbocsánatot hozó áldozatokkal - a hétágú menórának és a Szentek Szentjében a Szövetség Ládájának, benne a Tízparancsolatot tartalmazó kőtáblával, Áron főpap kihajtott botjával és egy tál mannával.

A Szentély vallási jelentőségét mutatta az is, hogy mikor Slomo király uralkodása után az ókori Izrael állama kettévált Izraelre és Júdára, az északi királyság uralkodója, Járovám király új kultuszt vezetett be az északi területeken. A király felállított két aranyborjút, hogy a nép ne Jeruzsálembe járjon fel az ottani Szentélybe. Ezáltal az északi tíz törzs különállását kívánta megőrizni, mely mellesleg a próféták szerint az északi királyság későbbi bukásának okozója lett.

A két Szentélyt, mely eddig a zsidóság történelme során fennállt, a hagyomány szerint ugyanazon a napon, Áv hó 9-én rombolták le. Az első időszámításunk előtt 587-ben, a másodikat időszámításunk után 70-ben. A Szentély lerombolása a zsidó nép számára igen nagy csapás. Hitünk, istentiszteletünk központja, népünk egységének alapja szűnt meg és - véleményem szerint - a zsidóság a Templom-hegy nélkül Erec Jiszáelt sem birtokolja teljes egészében. Jeruzsálem jelentőségét valójában csak a Szentély alapján lehet megérteni, mely Jeruzsálem szívében van. Tulajdonképpen

megállapíthatjuk, hogy nincs Izrael Jeruzsálem nélkül, és nincs Jeruzsálem Szentély nélkül.

A Szentély lerombolásáról (חרבון) való megemlékezésünk alapja a következő zsoltár részlet: „Ha elfelejtlek Jeruzsálem, felejtsem el engem a jobbom, tapadjon nyelvem az ínyemhez, ha nem emlékezek meg rólad, ha nem emelem Jeruzsálemet minden örömöm fölé.” (Tehilim 137:5,6)

A Szentírás fent előbb részletéből kitűnik, hogy Jeruzsálemről - és tulajdonképpen a Szentélyről - egyrészt meg kell emlékeznünk, azt nem szabad elfelejtenünk, másrészt a legnagyobb örömünkkel kell tenni, például úgy, hogy minden örömünkben meg kell emlékeznünk róla.

Ennek a megemlékezésnek két módja van. Egyrészt az emberi élet jeles, örömteli alkalmakor a gyász apró jelei jelennek meg, másrészt az év során megtartandó négy böjtnap.

Ha a zsidó ember házat épít, a bejárattal szemben egy négyzetű területtet meszeletlenül kell hagyni. Ha valaki vendégül látja ismerőseit, a gyász jeléül nem lehet feltálatni egyszerre minden ételt, melyet a lakomára szánt. A nők nem vehetik fel az összes ékszerüket egyszerre. Menyegző alkalmával a vőlegény fejére - oda, ahova a tvilemet szokták rakni - egy kis hamut helyeznek, illetve a menyasszony fátylában nem lehet arany- vagy ezüstszál, továbbá a ketubá felolvasása után egy poharat eltörnek. Végül érdemes megjegyezni, hogy bár a Szentélyben a hangszeres-énekes dicséret központi szerepet játszott, a zsinagógákban - leszámítva a neológ templomok orgonáját - szinte „száműzve” lett a zene, szintén a Szentély lerombolása

miatti gyászért.

A churbánra emlékező böjtnapok az első Templom lerombolását megelőző és követő eseményeket idézik fel. Tevet hó 10-én vette ostrom alá Nabukadnecár király Jeruzsálemet.

Az ostrom több mint félévig tartott, majd az események felgyorsultak. Gyakorlatilag három hét alatt Jeruzsálem és a Szentély elpusztult. Ezt a három hetet nevezik Jirmejáhu próféta alapján **ימי בין המצרים**-nak (a szorultság napjai) vagy jidisül „drei wochen“-nek. A három hét alatt kétszer kell böjtölni - az elején és a végén - illetve egyre fokozódó korlátokkal fejezzük ki gyászunkat a Szentély lerombolása miatt.

Támuz hó 17-e - a drei wochen kezdete -, tehát böjtnap. Ezen a napon ütött rést a babiloni hadsereg Jeruzsálem falain. Ettől a naptól kezdve három hétig, azaz Tisá beÁvig nem vágatunk haját, nem borotválkozunk, nincs házasságkötés, illetve baráti összejövetel.

Ros Chodes Ávtól kezdve újabb korlátozások lépnek életbe. Ettől kezdődik a kilenc tejes nap, a „nein teg“. Ezekben a napokon azért nem eszünk húsos ételt és nem iszunk bort, mert a Templomban már nem tudtak áldozatot bemutatni, mivel nem lehetett áldozati állatokról gondoskodni. Ez a korlátozás nem vonatkozik sábeszre.

A Tisá beÁv előtti szombatot sábat cházonnak hívják Jesájáhu próféta látomása (חזון) után. Ennek a sábesznek a kimenetelétől fogva nem költöznek új lakásba, és nem vesznek új ruhát, illetve nem fürdőznek kedvtelésből, mivel mindez örömet okoz.

A háromhetes gyász csúcspontja a Szentély elpusztulásának napja, Áv hó kilencedike, mikor a Jirmejáhu

prófétának tulajdonított Sirató énekeket, az „Ájchut“ olvassuk fel a zsinagógában. Ez ugyanolyan böjtnap, mint Jom Kipur. Tilos a házasélet és nem húzunk fel bőrcipőt ekkor sem. Ez a nap annyiban is különleges, hogy táleszt és tvilemet délután veszünk fel. A délutáni minchá ima sömeneszréjébe szerkesztett betoldás, a ” ׁ ׁ ׁ igen érdekes képet ad a jövőbeli Templom felépüléséről. Az imabetoldás azt írja, hogy az Ö-ökkévaló tűz által döntötte romba a Szentélyt, de tűz által fogja fel is építeni. Erre is alapszik az a messianisztikus kép, hogy a Templomot a Messiás-király fogja felépíteni természetfölötti módon. (Megjegyzendő, hogy ez a böjtnap kiemelkedik a többi három közül, mivel azokat csak reggeltől naplementéig kell megtartani, továbbá kevesebb korlátozás is van érvényben.)

Tisá beÁv egyben egy erőteljes fordulópont is. Ezután Áv hót szokás Menáchem Ávnak, azaz a vigasztaló Ávnak is nevezni.

A háftárákban is éles fordulat következik be. Áv hó kilencedike előtti három sábeszkor felolvasandó háftárákat "katasztrófa-háftárának" is hívják, mert Izrael bukását vetítik

előre és feddéseket, intéseket fogalmaznak meg. A következő hét szombat ellenben a vigasztalás-háftárait recitálják. Érdeemes megfigyelni a számokat. A „katasztrófa-háftárából“ csak három van, míg a vigasztalás háftáráiból hetet olvasunk fel. A héber „hét“ szó gyökének köze van a beteljesedni ige gyökéhez. Ez alapján nevezik a hetest a Szentírásban a teljesség számának. Így kijelenthetjük, hogy az Ö-ökkévaló vigasztalása is teljes lesz az ő népén, Izraelen.

Végül Tisri hó 3-án Gedáljá megölésére emlékezve böjtölünk, mivel az ő meggyilkolásával szűnt meg létezni Júda államisága.

Van tehát négy böjtnapunk: Támuz hó (azaz a negyedik hó) 17-e, Áv hó (azaz az ötödik hó) 9-e, Tisri hó (azaz a hetedik hó) 3-a, Tevet hó (azaz a tizedik hó) 10-e. Zechárjá próféta csodálatos ígérettel erősít meg bennünket ezekben a böjtökben: „Ezt mondja a Seregek Ura: a negyedik böjt, az ötödik böjt, a hetedik böjt és a tizedik böjt Júda háza számára örömmé, vigassággá és ünnepekké lesz.“ (Zechárjá 8:19)

Ezek szerint ezek a böjtnapok egykor majd olyan „jantevekké“ válnak, mint például a Purim, vagy a Szimchesz Tajre.

Ma a Templom-hegy a közel-keleti külpolitikának egy rendkívül kényes pontja. A legutóbbi intifáda is - a palesztinok állítása szerint - azért tört ki, mert egy izraeli politikus fellátogatott a Templom-hegyre.

Mindezek ellenére nem felejthetjük el Jeruzsálemet és benne a Cijon hegyet, nem mondhatunk le róla. Nem hiába imádkozunk minden nap háromszor a sömeneszre után azért, hogy Templomunk felépüljön, és hogy népünk áldozatai újra kedvesek legyenek az Ö-ökkévaló előtt. Hitünket erősítik Chágáj próféta szavai, melyek szerint az utolsó Ház dicsősége nagyobb lesz az elsónél és az Ö-ökkévaló oda fog békét adni.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt az igen érdekes történelmi tényt sem, hogy míg általában az, hogy egy izraelita mely törzsből származik mára már feledésbe merült. Ezalól kivétel egy törzs, mégpedig a Lévi törzse. A lévíták illetve a kohenek tehát pontosan tudják magukról, hogy kicsodák. Az isteni gondviselés őrizte meg az ő különállásukat, különben valóban lehetetlen lenne újraindítani a templomi szolgálatot.

Tóth-Ábri Péter

Életmenet fotókiállítás

A nyíregyházi Izraelita Hitközség közösségi házában megtekinthető a 2004. évi Életmenet auschwitz-birkenauai megemlékezésről készült fotókiállítás irodai nyitvatartási időben (8:00 - 14:00),
illetve azon kívül telefonos egyeztetés alapján (42-417-939).

A b e l é p é s i n g y e n e s .

Sófár ■ A nyíregyházi Izraelita Hitközség folyóirata. ■ A Hitközség címe: 4400 Nyíregyháza, Mártírok tere 6., e-mail: nyirzsid@freemail.hu, tel./fax: (36)-42-417-939, számlaszáma: OTP 11744003 - 20331427 ■ Az újságot szerkeszti a szerkesztőbizottság. ■ A Sófárt a Gprint Iroda nyomtatja (Nyíregyháza, Széchenyi u. 1.). ■ Az újság ingyenes. ■